

De werelt is my te naauw

Tragedie op de Heerlijkheid Noord Nieuwland, door Maarten van Buuren

Het gebied waar het Balkonwijk verrijst, heette Noord Nieuwlandpolder vanaf het moment, eind veertiende eeuw, dat er buitendijken werden gelegd langs de Waterweg, die toen nog Maes heette. Het gebied was honderden hectaren groot en strekte zich uit van de kleine dorpskern van Maaslandsluis in noordwestelijke richting tot en met de steendijkpolder. De ‘buytendijk’ die de polder aan waterzijde begrensd, boog halverwege enigszins het land in en liet tussen dijk en water een brede rand vrij waarop buitendijkse akkers en waterwerken werden aangelegd. Aan landzijde werd de polder begrensd door de binnendijk of Steenen dijk, die er nog steeds ligt en die Maassluis met Maasdijk en Hoek van Holland verbindt.

Op dit uitgestrekte gebied lagen in de achttiende eeuw twee kapitale buitenplaatsen die elk omgeven werden door uitgestrekte landerijen: Franse tuinen, boomgaarden, vijvers, stallen en onderkomens voor exotische dieren. Ze hadden slechts één doel: het leven van hun puissant rijke eigenaren zo aangenaam mogelijk te maken.

In het midden van de achttiende eeuw werden ze het toneel van een tragedie. De aanleiding was onaanzienlijk. In het najaar van 1752 overleed Alida Bisschop, de eigenares van het buitenhuis dat nog geen naam had, maar enkele jaren later Noord Nieuwland genoemd zou worden. Alida, die van zichzelf De Groot heette, was getrouwd geweest met een vermogende regent uit Delft, maar deze was kort na hun huwelijk overleden. Ze was al meer dan een halve eeuw weduwe. Ze was net negentig jaar geworden. Ze was oud, blind en der dagen zat.

Haar omvangrijke bezit kwam, door het ontbreken van directe erfgenamen, in handen van een achterneef die Hugo Cornets de Groot heette. Hugo was 43 jaar oud, burgemeester van Rotterdam, bewindvoerder van de Oostindische Compagnie, secretaris van de Staten van Holland en commissaris van 's lands Posterijen. Bij deze Posterijen moeten we ons iets voorstellen als een netwerk van postkoetsen en dus eerder iets dat lijkt op een landelijk bodebedrijf als Van Gend en Loos, dan op de posterijen van tegenwoordig. Hugo Cornets de Groot was een van de invloedrijkste mannen van Nederland. Als het woord regent op iemand van toepassing is, dan wel op deze Cornets de Groot.

Deze rijke regent krijgt door een speling van het lot een buitenhuis in de schoot geworpen en niet zo maar een buitenhuis, nee een landgoed met ‘welige bosschen, lanen en wandelingen, groote orangerie, parterre, moestuynen, boomgaarden met allerhande exquisite vrugtenboomen, trekkassen, visrijke vijvers en een schuytenhuis, alles in sijne breede slooten of gragten gelegen, tesamen groot 9 morgen, 320 roeden Rijnlandtsemaat’. Naar huidige maatstaven is dat een oppervlakte van zo’n acht hectaren. Tot deze paradijselijke buitenplaats behoort bovendien een boerenhoeve, door Cornets de buiswoning genoemd, met 63 morgen aan akkerland, dat wil zeggen een goede 50 hectaren. Al met al zo’n 60 hectaren buitenplaats annex herenhoeve.

Op de beroemde kaart die Cruquius in 1712 vervaardigde in opdracht van het Hoogheemraadschap van Delfland is duidelijk te zien hoe omvangrijk het Noord Nieuwland was en hoe de polder lag ten opzichte van Maassluys.

Cruquis gebruikt de moderne schrijfwijze Maessluys, niet Maeslandsluys. Hij geeft daarmee aan dat Maassluis een onafhankelijke status heeft verworven, los van Maasland. Er zijn allerlei aardige details op de kaart te zien, zoals de twee ‘vuerbakens’, bedoeld om de scheepvaart in de Maes in goede banen te leiden. Deze vuurbakens waren voorlopers van de beide elektrische bakens, het Hoge Licht en Lage Licht, die een paar eeuwen later op ongeveer op dezelfde plaatsen werden geïnstalleerd.

Alle commentatoren schrijven dat Noord Nieuwland ten Noorden van Maassluis ligt. Dat is onjuist. Het Noord Nieuwland lag ten Westen (om precies te zijn west-noordwesten) van Maassluis. De vergissing komt omdat de bovenkant van

Cruquius' kaart niet naar het noorden, maar naar het west-noordwesten wijst. De noord-zuid as wordt aangegeven door de zuiderlengte-lijnen die van linksonder op de kaart naar rechtsboven lopen. Ook Cornets de Groot vergist zich consequent in de richting. Hij situeert Hoek van Holland ten noorden van Maassluis, Rozenburg ten Westen.

Dit alles klinkt ongeloofwaardig. Twee vorstelijke buitenplaatsen? In een gebied dat volgens de herinnering van de oudste Maassluizers uit onafzienbare weiden bestond, alleen onderbroken door twee lichtbakens: het Hoge Licht en het Lage Licht, die bedoeld waren om de schepen op de Waterweg op koers te houden? Ik zou het niet geloven als ik niet op een paar onweerlegbare bewijzen was gestuit. De twee buitenplaatsen staan haarscherp getekend op de beroemde kaart van Cruquius uit 1712 die bewaard wordt in het archief van het Hoogheemraadschap Delfland in Delft. Verder bevinden zich in het gemeentearchief van Delft twee aan de buitenplaatsen gewijde notariële akten en een rechterlijke akte uit de jaren 1755 en 1756. Tenslotte is er in het gemeentearchief van Rotterdam een in 1772 vervaardigde 'Beschrijvinge van de Heerlykhyd Noord - Nieuland gelegen by Maaslandsluys in Holland'.

De 'Beschrijvinge' is anoniem, maar alles wijst erop dat dit omvangrijke document gemaakt is in opdracht van Hugo Cornets de Groot en misschien wel eigenhandig door hem is geschreven. De prachtige tekst komt een beetje moeizaam op gang. Cornets besteedt vier pagina's aan het ontstaan van de Heerlijkheid Noord Nieuwland, aan de inpoldering en het onderhoud van de dijken. Maar vanaf pagina vijf komt hij los en is het een plezier om te lezen hoe deze patriciër zijn landgoed beschrijft en vooral de omgeving waarin het landgoed ligt.

Cornets schrijft dat hij vanuit zijn 'buyten' in 'een klijn quartier' over een stevig pad 'van schelpen met sant doormengt' naar 'het fraye dorp van Maaslandsluys' kan wandelen. Het dorp is voorzien van alles wat een veeleisende regent kan wensen: er zijn twee kerken met drie predikanten, er zijn vakbekwame artsen, chirurgijns, apothekers en 'bequame vroedvrouwen'. Het is opmerkelijk dat Cornets hier in het meervoud spreekt. Blijkbaar zijn er in het kleine Maassluis meerdere beoefenaars van elk van deze beroepen. Verder schrijft Cornets dat er in Maassluis voldoende ontwikkelde kooplieden te vinden zijn waarmee aangenaam geconverseerd kan worden. En er is altijd verse vis te koop: 'Een zeer groot vermaak levert dit schoone dorp aan deze buytenplaatsen uyt, dat is dat er wijinig dagen int jaar voorbijgaan of men kan aldaar de zeevis uyt eerste hand op de tafel zien, en wat de nieuwen haring aangaat, die kan men aldaar het eerst en best bekomen vermits de haringbuysen van deze plaats uyt en te huys vaaren.' Een 'haringbuys' is voor het goede begrip het meest gangbare

vissersschip waarmee in die dagen haring werd gevangen. Cornets de Groot vernoemde de Buisboerderij op zijn gebied naar dit type vissersboot.

Maar het opvallendste en mooiste aan het wonen op Noord Nieuwland is het uitzicht, of zoals Cornets het uitdrukt: het 'zigt uyt'. Wat Cornets daarover te melden heeft is voor de bewoners van het Balkon van bijzondere waarde, omdat het door hem geschilderde panorama hetzelfde is dat de huidige bewoners kunnen bewonderen, ook al heeft de tijd er natuurlijk de nodige veranderingen op aangebracht:

En wat de gezigten rondomme de Buytenplaatsen betreffen: dezelve sijn allerverruekent en bij uytneementheyd mooi.

Het fraye en volkrijke Dorp van Maaslandsluys dat met een zeer hoogen moyen tooren pronkt en dikwelt met eene menigte van schepen in syne haven, levert aan de eene sijde de alleraangenaamste schilderije en het frayste gezigt uyt dat oyt gesien kan worden.

En aan de andere kant, ten westen ziet men het Eyland Rozenburg en de Steede Brielle, alsmeede de Maas met haare in en uyt vaarende schepen welk aangenaam en verruekent gezigt men aan tafel sittende volmaakt genieten kan, alzoo eene fraye en daarop aangelegde Lindelaan de bequame gelegentheyd hiertoe komt te verschaffen. Uyttermate bijzonder, alschoon het maar eens per jaar geschiet is het uytvaaren van de haringbuysen uyt Vlaardingen en Maaslandsluys dat jaarlijks omtrent St. Jan geschiet en daarom Buysjesdag genaamt word. Dan word Maaslandsluys door een meenigte vreemdelingen met rijtuigen bezogt die men van deze plaatsen door de daarop aangelegde wandelingen op den Hollandschen dyck beschouwen kan. Dan siet men alle de haringbuysen van die plaatsen tegelijk ten getale van de Maase met vrolijkheyd uit zeijlen en de vrouwtjes van het scheepsvolkje over de dijck van Noord Nieuwland wandelen om haare mannen goede rijs toe te joelen en vaarwel te seggen, dat eene bijzondere fraye vertooning uytlevert.

Hiertoe is op de genoemde buytenplaats aangelegd een berg daar fraye prieeltjes opgebout sijn om van dit aangenaam gezigt te gemakkelijker en te langer te kunnen profiteren.

Deze prieeltjes dienen ook bysonder tot het gezicht in volle zee, dat men vandaar tot ver voorbij den Hoek van Holland, sonder behulp van eenige vergrootglazen sien kan: kunnende vandaar de schepen in volle zee zien zeijlen en met behulp van de vergrootglazen de overkant en de schepen

zelfs op de rede van Helvoet zeer deugdelyk sien, dat alles aangenaamst vertooningen uytlevert.

Kan de Balkonbewoner niet met evenveel recht zeggen dat hij ‘aan tafel zittende’ in zijn hooggelegen prieel met of zonder ‘vergrootglazen’ ‘volmaakt genieten kan’ van het ‘allerverrुकtentste zicht uyt’ de Waterweg?

De tweede buitenplaats in de Noord Nieuwlandpolder heette ‘Het Ruyge Huysje’. In tegenstelling tot wat de naam kan doen vermoeden ging het niet om een ‘huisje’ en zeker niet om een ‘ruig’ huisje, maar om een buitenplaats die in pracht en omvang niet onderdeed voor het landgoed van Cornets de Groot dat aan het Ruyge Huysje grensde. Het Ruyge Huysje bestond uit een hofstede met herenhuys, een tuinmanshuys, stallen voor paarden en koeien, tuinen en boomgaarden, moestuinen, trekkassen, vijvers, bos en plantage groot 32,5 morgen, dat wil zeggen zo’n 27 hectare.

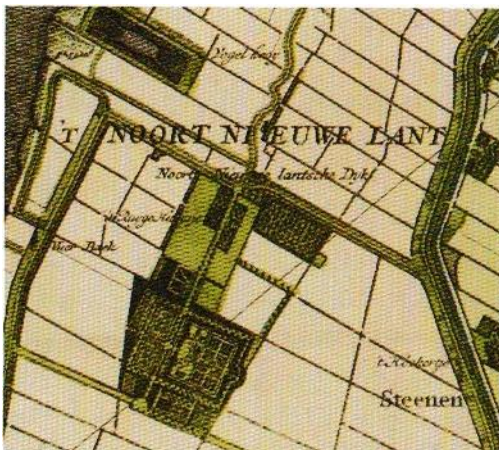
Er werd op deze buitenplaats bijzondere zorg besteed aan dieren. Niet alleen waren er stallen voor paarden en koeien, er waren ook duiventillen, een ‘menagerie’, en twee bezienswaardigheden die je zonder overdrijving landschappelijke monumenten mag noemen. Het eerste was een complex van visvijvers, waarin vis in overvloed zwom dankzij een uitgekiend systeem van waterverversing vanuit de Maas. Door middel van een ingenieus stelsel van sluizen en ‘duikers’ werd twee maal daags vers zoet water ingelaten en zout water geweerd, op dezelfde manier als anderhalve eeuw later in het zwembad op het Hoofd zoet water zou worden ingelaten in het zwembad en zout water zou worden geweerd.

Het tweede landschappelijke monument waren de vinkenbanen of, zoals het op de kaart van Cruquius staat aangegeven: ‘vogelkooyen’. Er werden in de achttiende eeuw vaker vinkenbanen gebouwd op Nederlandse buitenplaatsen, maar het merendeel, zo’n stuk of vijftig, lag in de buurt van Bloemendaal, verder waren er nog een stuk of twintig in de buurt van Wassenaar. Maar landinwaarts waren er slechts twee en die lagen allebei op het Ruyge Huysje. Vinkenbanen werden gebouwd om zangvogels te vangen die in kooitjes werden gedaan en verkocht; in mindere mate om vogels, bijvoorbeeld kwartels, te vangen die opgegeten konden worden. De banen op het Ruyge Huysje waren heel groot, zoals te zien is op de kaart van Cruquius. In de *Beschrijving van de Heerlijkheid Noord Nieuwland* is te lezen dat er op de vinkenbanen van ’t Ruyge Huysje op één dag tussen de 1200 en 1300 leeuweriken en vinken werden gevangen!

De bewoner van deze dierenrijke buitenplaats was Hendrik van Waart. Zijn vader Jacob had het landgoed gekocht in 1724. Hendrik was in zijn werkzaam

leven schepen van de stad Edam geweest, maar hij had zich na de dood van zijn ouders teruggetrokken op de buitenplaats van de familie. Zijn zuster Margaretha van Waart was getrouwd geweest met een vermogende koopman uit hetzelfde Edam. Na de dood van haar man was ze teruggekeerd naar Maassluis. Zij woonde in het dorp, haar broer op de buitenplaats.

Hendrik van Waart was misschien niet zo'n invloedrijke regent als Hugo Cornets de Groot, maar hij was zeker niet minder vermogend. Uit de inventaris van Hendriks bezittingen blijkt dat hij behalve Het Ruyge Huysje nog acht andere landgoederen bezat, waaronder een boerderij van 70 hectare op Rozenburg, een landgoed van 21 hectare in Brielle, verder landgoederen in de buurt van Rotterdam, Volendam en op de Zuid-hollandse eilanden van in totaal 126 hectare, dus met Het Ruyge Huysje meegerekend negen landgoederen met een totale oppervlakte van meer dan 150 hectare. En dan heb ik het alleen over de onroerende goederen. De inventaris bevat verder een opsomming van meer dan tachtig bladzijden van wat Hendrik aan roerende goederen bezat: meubilair, zilverwerk, serviezen, kunst etc., etc. Hendrik van Waart was een puissant rijke man, misschien nog wel rijker dan zijn buurman Hugo Cornets de Groot.

Detail van de kaart van Cruquis. De buitenplaatsen Noord Nieuwland en Het Ruyge Huysje zijn duidelijk aangegeven. Het is opmerkelijk dat Het Ruyge Huysje zo dicht tegen de grotere buitenplaats van Cornets de Groot is aangebouwd. Het lijkt het er eerder op dat de twee bescheiden huizen waaruit Het Ruyge Huysje bestaat bijgebouwen zijn van het grotere landgoed van Cornets. Ze lijken ter weerszijden te liggen van wat ik niet anders kan zien als de oprijlaan naar het buiten van Cornets de Groot. Toch was Het Ruyge Huysje in het midden van de achttiende eeuw een even belangrijk en groot landgoed als Noord Nieuwland. De kaart geeft de situatie aan zoals die was in 1712. Nadat Jacob van Waart, de vader van Hendrik, het in 1724 had gekocht, moet hij het landgoed ingrijpend hebben uitgebreid en verzelfstandigd tot een omvang vergelijkbaar met het buiten van zijn buurvrouw Alida Bisschop. Hij moet de buitenplaatsen van elkaar hebben gescheiden door een gracht. Dat is tenminste te lezen in Cornets' Beschrijving: 'het Ruyge Huysje aan de Noord Syde tegens deze plaatze aangelegen en met een gragt van den anderen gesepareert'.

Onheil

De tragedie begint op het moment dat Hugo Cornets de Groot zich in 1752 vestigt op zijn pas verworven landgoed. Van meet af aan ontstaan er wrijvingen tussen hem en zijn buurman. Ze escaleren tot een conflict dat in 1755 tot een tragische climax leidt. Wat heeft zich precies afgespeeld in deze drie van spanning zinderende jaren?

Het begint ermee dat Hendrik van Waart in het voorjaar van 1753 een brief ontvangt van zijn buurman, waarin deze hem complimenteert met de uitstekende voorzieningen die hij, Hendrik van Waart, heeft aangelegd voor het onderhoud en de verzorging van dieren en de buitengewoon vooruitstrevende manier waarop hij zijn visvijvers en zijn vinkenbanen heeft aangelegd, een manier die hem, Van Waart, in staat stelt om in ruime mate te profiteren van al het goede wat de natuur in de vorm van zwemmend en gevleugeld gedierte oplevert. En de landdieren niet te vergeten, want het is de Heer van Noord Nieuwland niet ontgaan dat Hendrik van Waart niet alleen zorgt voor vissen en vogels, maar ook voor de twee- en viervoeters die hij, Van Waart, in overvloedige aantallen kweekt en fokt in zijn stallen en kooien. ‘Het is mij opgevallen’, schrijft Cornets, ‘dat zich tussen het gevogelte dat zich ophoudt in de duiventillen en rond de vijvers een kolonie zwanen bevindt. Welnu, ik heb niets tegen zwanen, integendeel zelfs, maar u zoudt moeten weten dat het houden van zwanen is voorbehouden aan de Heer van de Heerlijkheid Noord Nieuwland. Het is een privilege dat mij door de graven van Holland is verleend, of laat ik het juister zeggen: het is een privilege dat mijn voorvader Jan van Hodepijl ontving toen Graaf Willem van Holland aan het begin van de 15e eeuw de Noord Nieuwlandse Polder aan hem in leen gaf, met alle daaraan verbonden voorrechten en privilegiën. Ik moet u derhalve verzoeken de zwanen te verwijderen of over te dragen aan mijn tuinman die ze zal onderbrengen op de buitenplaats waar ze thuis horen, namelijk dat van de Heer van Noord Nieuwland’.

Tijdens het lezen van deze brief verschoot Hendrik van kleur. Zijn mond viel open, hij zakte een weinig door de knieën en stootte een schetterende lach uit. Hij hield de brief voor zijn open gesperde ogen en begon luidkeels verwensingen te schreeuwen naar het hoofd van de buurman wiens vollemaansgezicht, welgedane gestalte en gewichtige manier van doen een makkelijk mikpunt vormden voor zijn beledigingen. ‘Volgevreten papzak’, brulde hij. ‘Ongebakken oliebol!’ ‘Vetgemeste larve! Mierenkoningin!’ ‘Praatjesmaker!’ ‘Wie denk je wel dat je bent? De koning van Spanje soms?’

Hij beende, luidkeels vervloeking schreeuwend, naar zijn bureau, pakte een vel papier, sneed met zijn pennemesje een scherpe punt aan zijn veder, doopte

die in de inktpot, en schreef met hanenpoten aan het hoofd van de brief: ‘op ’t Ruyge Huysje’ en daaronder: ‘Aan de Koning van Hispanje’. Hij pende dit adres met zoveel kracht neer dat er een rij kleine spatjes naast de hoofdletters K en de H terecht kwamen.

Hij dankte de Koning hartelijk voor zijn brief, zo begon hij. Het geval wilde namelijk dat hij al enige tijd gebukt ging onder verstoppingen en opzag tegen het onvermijdelijke lavement waar hij zijn arts binnenkort om zou moeten verzoeken. Tot zijn grote opluchting had de brief van de Koning de onstuitbare, ja bijna krampachtige aandrang doen ontstaan om zijn darmen te ledigen. Hij had daaraan zojuist gehoor gegeven en hij zou zijn buurman graag in geuren en kleuren (wat een toepasselijke uitdrukking) willen beschrijven wat hij allemaal in zijn toilet had losgelaten, als belangrijker zaken, zoals het voederen der dieren en vooral van de zwanen, niet zijn aandacht opeisten. Hij wilde daarom volstaan met de melding dat hij buurmans brief gedurende de verlossing als een laxeermiddel voor ogen had gehouden en na gedane zaken had gebruikt voor het schoonlappen van zijn aars.

De tweede brief van Hugo Cornets de Groot, gericht ‘Aan de weled. Gestr. Heer Hendrik van Waart. Op t’ Ruyge Huysje’ dateert van 17 november 1753. ‘Weledelgestr. Heer’, zo luidt de brief, ‘Tot mijn spijt heb ik moeten vaststellen dat u geen gehoor geeft aan mijn verzoek tot het verwijderen van de zwanen van uw buitenplaats. Ik zie mij genoodzaakt in te grijpen en stel u verantwoordelijk voor de gevolgen. Binnenkort zullen zich enige onder mijn gezag staande schouts melden te uwen huize. Zij zijn bevoegd om over te gaan tot huiszoeking. Mijn schouts zullen de zwanen in beslag nemen en u aansprakelijk stellen voor de gevolgen.

Ik maak van de gelegenheid gebruik om u erop te wijzen dat uw ongebreidelde dierenkwekerij, beestenfokkerij, visvijvers en vogelkooyen in overtreding zijn met het recht op jacht en visserij dat voorbehouden is aan de Heer van Noord Nieuwland. Ik herinner u eraan dat de Heerlijkheid van Noord Nieuwland die ik als Heer te leen heb gekregen van de graven van Holland een aantal voorrechten met zich meebrengt die mij door overerving zijn verleend en sindsdien zijn bekrachtigd en bestendig. Tot deze voorrechten behoort het recht op jacht en visserij. Dit recht komt uitsluitend toe aan de Heer van Noord Nieuwland. U hebt niet het recht om uw beide visvijvers te exploiteren, noch het recht om in het gebied van Noord Nieuwland op wild, zoals konijnen, hazen, patrijzen en kwartels te jagen, noch het recht om vogels te vangen op de vinkenbanen die op uw terrein zijn aangelegd. Ik verbied u derhalve deze activiteiten nog langer uit te oefenen op mijn grondgebied. Zoudt u volharden in deze overtredingen, dan zullen mijn schouts ingrijpen. Ik heb de macht om mijn rechten te handhaven en ik zal van deze macht gebruik maken’.

Bij het lezen van deze brief verschoot Hendrik van Waart van kleur, maar hij schoot niet in de lach. Hij las de brief met steeds verder opengesperde ogen, zakte iets door de knieën en begon eerst binnensmonds en daarna luidkeels te vloeken. Vervolgens trok hij zo hard aan het schellekoord dat het leek of hij de klepel op de klok van de grote kerk wilde krijgen. ‘Span de koets in’, snauwde hij tegen zijn bediende die in der haast kwam aangesneld.

Zijn koetsier reed hem over de Steenen Dijk naar Maassluis, vervolgens over de Wedde naar beneden, door de Wagenstraat en de Goudsteen naar de Noordvliet en vandaar naar Maasland. De koets stopte bij de woning van de burgemeester. ‘Dien me aan’, zei hij tegen zijn koetsier en, nadat de bediende van de burgemeester hem beleefd had gevraagd of hij even wilde wachten in de antichambre, werd hij binnengelaten in de werkkamer van de burgervader.

‘Ik kom mijn beklag doen over mijn buurman Cornets de Groot’, zei Hendrik terwijl hij de kamer binnen liep. ‘Zijn gedrag is ontoelaatbaar.’ Hij vouwde al lopend de brief open die hij al die tijd in zijn hand had gehouden. Toen hij bij de burgemeester was aangekomen liet hij het papier voor diens ogen op en neer dansen, zodat het leek of het document een gevaarlijk gif bevatte dat ritselend op de burgervader af kwam.

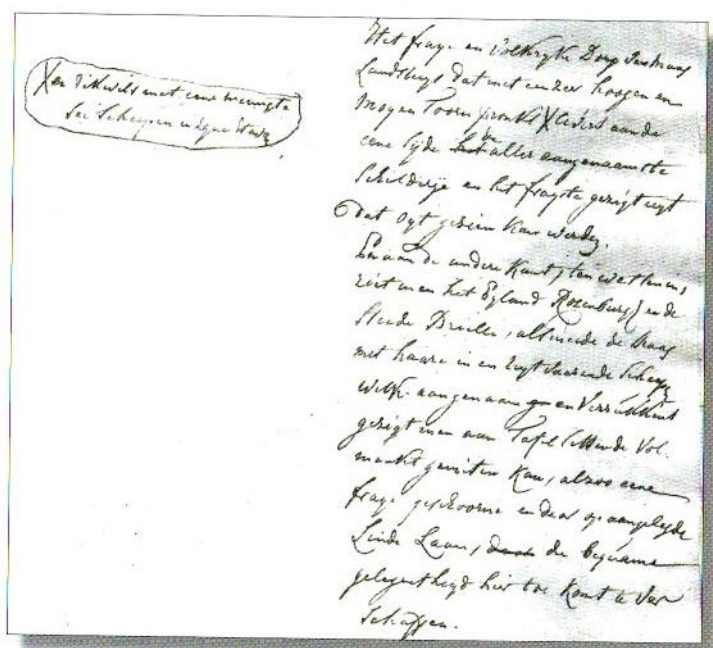
‘Ga zitten, mijn beste, ga zitten’, zei de burgemeester. Hij wees Hendrik een van de Louis XV fauteuils in de hoek van zijn werkkamer en nam zelf plaats, onderwijl een blik werpend op de brief die Hendrik hem had toegestopt. Na een paar regels fronste hij zijn wenkbrauwen, begon opnieuw te lezen, liet de brief na lezing op zijn knie zakken, leunde achterover, trommelde met zijn andere hand op het zijden kussentje van de fraai gebeeldhouwde armleuning van zijn fauteuil en zei, nadat hij even naar het plafond had getuurd: ‘Dit is geen eenvoudige zaak, geachte Van Waart’.

‘Hoezo niet eenvoudig?’ blies Hendrik, terwijl hij beide handen op zijn knieën zette en zich voorover boog, klaar leek het wel om als een veer omhoog te springen. ‘Niet eenvoudig? Niet eenvoudig? Deze Heer veroorlooft zich om mij te verbieden zwanen te houden in mijn vijvers met het argument dat het houden van zwanen een voorrecht is dat hem als Heer van Noord Nieuwland toekomt. Als het al zo mocht zijn dat hij de titel van Heer mag dragen, wat ik overigens betwijfel, want als hij Heer van Noord Nieuwland is, dan ben ik het ook. Maar mocht dat zo al zijn, dan nog kan hij mij niet verbieden zwanen te houden, want dat voorrecht is al aan het begin van deze eeuw afgeschaft.

Zijn aanmatigende praatjes over de visserij en de jacht zijn al helemaal ten hemel schreiend. Ik accepteer niet dat iemand van mijn stand het waagt mij te

betuttelen en te kleineren. Ik protesteer met alle macht tegen de lachwekkende poging om mij te kortwieken. Ik eis genoegdoening voor de poging om mij te dwarsbomen in het enige plezier dat mij in dit leven rest, namelijk de omgang met mijn dieren.

En dan die opmerkingen over “zijn” schouts. Hebt u dat gelezen? Hij zal “zijn” schouts op mij af sturen, mijn huis laten doorzoeken en mij als het nodig is, laten beboeten voor overtredingen jegens hem gepleegd. Dat zijn dreigementen, burgemeester, van iemand die zich gedraagt alsof niet u, maar hij de burgemeester is. U moet iets doen, anders neemt deze man uw bevoegdheden over en hebt u binnenkort niets meer te zeggen.’

Een deel van het hierboven geciteerde fragment uit Cornets de Groot's 'Beschrijvinge van de Heerlykhyd van Noord-Nieuwland gelegen bij Maaslandsluys in Holland.'

‘De zaak, geachte Heer van Waart, is helaas niet zo eenvoudig als hij eruit ziet. De Heer Cornets de Groot heeft brieven gestuurd aan ons, schout en schepenen van Maaslandsluys en aan het Hoogheemraadschap van Delfland. Hij citeert daarin de leenbrief die graaf Willem van Holland aan het begin van de vijftiende eeuw schreef aan zijn voorvader Jan van Hodepijl. Deze brief maakt uitdrukkelijk melding van de rechten die samengaan met het leenrecht en dat betreft niet alleen het recht om zwanen te houden, was het maar zo eenvoudig, maar ook de rechten van jacht en visserij, het recht van overpad, het recht om dijken te leggen en vooral de bevoegdheid om recht te spreken binnen het gebied van Noord Nieuwland. Dat wil zeggen dat alle geschillen binnen het gebied van Noord Nieuwland moeten worden voorgelegd aan en beslist door de Heer van Noord Nieuwland, met als enige uitzondering het zogenaamde ‘hoge

recht', dat wil zeggen de halsmisdrijven. Die moeten worden overgedragen aan het Hof van Holland in Den Haag. Maar alle andere zaken vallen onder de competentie van de Heer van Noord Nieuwland.

De handhaving van het recht gebeurt zoals u weet door middel van schouts. De Heer van Noord Nieuwland heeft ons geschreven dat hij bezig is een aantal schouts aan te stellen. Ik beraad mij met de andere schepenen van Maaslandsluis en met de Heren van het Hoogheemraadschap Delfland over deze ongehoorde inbreuk op onze bevoegdheden, maar voor het moment kan ik er weinig tegen inbrengen. Ik ben bang dat ik, in afwachting van de uitkomst van dit beraad, niets voor u kan doen. Het enige wat ik u kan raden is om de eisen van de Heer Cornets de Groot in te willigen en u in ieder geval niet tegen hem te verzetten, want het is vechten tegen de bierkaai'.

Hendrik van Waart was tijdens het betoog van de burgemeester langzaam achterover gezakt in zijn stoel. Hij was bleek geworden. Er leek iets te breken in zijn innerlijk. Hij was naar Maasland gereden om van de autoriteiten steun en bescherming te eisen tegen de grove intimidatie door zijn buurman en de inbreuk op zijn persoonlijke levenssfeer. Maar de autoriteit liet het afweten en leverde hem, als hij het goed begreep, uit aan de buurman die, hij zag dat nu duidelijk, erop uit was om hem te vernietigen.

Hij sprong op uit zijn stoel en wilde, stampend met zijn laarzen en slaand met de deuren, de ambtswoning van de burgemeester verlaten. Maar terwijl hij zijn hoed, die hij tijdens het gesprek op schoot had gehouden, op zijn hoofd zette en in de richting van de deur liep, mompelde hij alleen maar half verstaanbare verwensingen. En toen hij de deur van de werkkamer opende om naar buiten te stormen, was hij zo aangeslagen dat hij zich verstapte en tegen de deurpost botste. Zijn hoed zakte scheef op zijn hoofd. Hij liep een beetje verformfaaid en met een pijnlijke schouder naar zijn koets.

Het onderhoud met de burgemeester had hem aan het wankelen gebracht. Toen hij teruggekeerd was op het Ruyge Huysje wist hij niet goed wat hij moest doen. Hij vertikte het natuurlijk om zijn zwanen in te leveren, hij weigerde al helemaal om zijn visvijvers en zijn vinkenbanen buiten gebruik te stellen, maar aan de andere kant durfde hij ook niet met een paar drijvers op jacht te gaan, met knallende karabijn over zijn velden te banjeren en na een paar uur terug te komen met een stuk of wat hazen, konijnen en fazanten. Bovendien: waren het *zijn* velden nog wel? Hij durfde ook niet meer grote partijen vis te vangen in zijn vijvers of honderden vogels te verschalken op zijn vinkenbanen. Hij viste nog wel eens in zijn vijvers; hij ving nog wel eens vogels op zijn vinkenbaan, maar hij deed dat zonder dat iemand het merkte en bijna in het geniep. Hij werd een vreemdeling in eigen huis.

In januari 1755 liet Hugo Cornets de Groot opnieuw een brief bezorgen bij zijn buurman. ‘Weledelgestr. Heer Van Waart’, zo begon de brief, ‘Ik heb mij de afgelopen maanden door het kadaster laten informeren over de juiste omvang van de Heerlijkheid van Noord Nieuwland. Mijn landhuis met de daartoe behorende tuinen en bossen beslaat een oppervlakte van 9 morgen en 320 roeden Rijnlandse maat. Tot mijn eigendom behoort tevens de Buishoeve met het daartoe behorende akkerland, groot 63 morgen. Het Ruyge Huysje met de daartoe behorende moestuinen, bossen en wandelingen beslaat een oppervlakte van 32 morgen, 353 roeden. Verder behoort tot uw landgebied een boerenhoeve met akkerland ter grootte van 43 morgen.

Tot de rechten van de Heerlijkheid Noord Nieuwland behoren, behalve het recht op jacht en visserij ook het tiendenrecht. Tien procent van de opbrengst van het akkerland komt rechtens toe aan de Heer van de Heerlijkheid waartoe dit akkerland behoort. Mijn geliefde tante Alida de Groot, God hebben haar ziel, was nalatig bij het handhaven van deze Heerlijke rechten. Het zij haar te vergeven. Het ontbrak haar aan de juiste raadgevers; haar leven was vervuld van zorgen. Ik echter zal de nalatigheid van mijn tante niet laten voortduren en eis bij dezen de tiende van het akkerland behorende bij uw landgoed op.

Na overleg met mijn rentmeester heb ik de tiende voor 43 morgen akkerland vastgesteld op twee en zeventig gulden sjaars. Dit bedrag dient uiterlijk voor de eerste september van elk jaar, te beginnen met dit jaar, 1755, voldaan te zijn. Het bedrag is aan de lage kant, aangezien de totale opbrengt van de hoeve meer bedraagt dan het tienvoudige van de besomde twee en zeventig gulden. Ik onderzoek de mogelijkheid om de achterstallige betalingen die u mij schuldig bent over de een en dertig jaren dat uw familie in het bezit is van Het Ruyge Huysje aan u in rekening te brengen. Ik zal u binnenkort mijn besluit dienaangaande mededelen. Met de meeste hoogachting, Hugo Cornets de Groot, Heer van Noord Nieuwland’.

Catastrofe

In het najaar van 1755 bezwijkt Hendrik van Waart onder de druk die zijn buurman gedurende de afgelopen jaren steeds verder heeft opgevoerd. De aanleiding was wellicht het verstrijken van de 1^e september, de datum die Cornets de Groot had vastgesteld voor de betaling van een belasting die Hendrik van Waart opvatte als een belediging, een vernedering en een provocatie, maar waarop hij het antwoord schuldig moest blijven. Hendrik betaalde de tienden natuurlijk niet, maar hij voelde zich kwetsbaar voor represailles die Cornets hem in het vooruitzicht had gesteld en waartegen hij zich niet kon verweren, omdat de autoriteiten hem aan zijn lot overlieten.

In de maand december breekt Hendrik van Waart en gaat ten onder. Wat dat betekent wordt duidelijk uit het proces-verbaal dat opgesteld wordt op 23 december 1755 in het kantoor van Gerrit de Heer, notaris te Maasland. ‘Verklaring’ staat er boven. Het bevat de verklaringen van vier getuigen: Jacob Janszoon Krijgsman, timmerman uit Maassluis, Gerrit van Leeuwen, tuinman van Hugo Cornets de Groot, Jan Hensbroek en Hendrik Mallenkamp, respectievelijk tuinman en tuinknecht van Hendrik van Waart. Zij allen ondertekenen het proces-verbaal, de eerste drie schrijven hun naam in losse letters met stroeve onwennige vingers, de vierde, Hendrik Mallenkamp ondertekent met een streepje, waaronder de klerk schrijft: ‘dit merk is gestelt by Hendrik Mallenkamp’. Hendrik is analfabeet.

Het proces-verbaal volgt de gebeurtenissen die zich de voorafgaande weken hebben afgespeeld op ’t Ruyge Huysje. Aan het begin van de maand joeg Hendrik van Waart zijn knecht en meid weg, daarna verliet hij zijn huis met onbekende bestemming. Hij kwam pas terug op dinsdag 16 december, ’s morgens om tien uur, gekleed in een ‘japon’, zonder ‘schoenen of muylen’ aan zijn voeten.

De daarop volgende donderdag 18 december stuurt Van Waart zijn tuinman Jan Hensbroek naar Leiden om daar een brief te bezorgen. Hij wordt die avond door tuinknecht Mallenkamp gesignaleerd in de keuken van ’t Ruyge Huysje, waar de vrouw van Jan Hensbroek bezig is het eten klaar te maken. Later op die avond, om een uur of negen, loopt de tuinknecht de keuken in. Hij merkt dat Hendrik van Waart zich in zijn slaapkamer heeft afgezonderd met de vrouw van de tuinman en daar bezig is ‘met haar aan te leggen’. Hij hoort de vrouw schreeuwen, loopt de slaapkamer in en ziet hoe Hendrik zich aan de tuinvrouw vergrijpt. Als Van Waart zijn tuinknecht ziet, springt hij op, dreigt de man eerst met een tang te slaan, vervolgens trekt hij zijn degen, zet hem die op de borst, ‘zeggende hem te sullen doodsteken’.

De volgende dag komt tuinman Jan Hensbroek in de loop van de namiddag terug van zijn boodschap naar Leiden. Op de nadering van ’t Ruyge Huysje loopt hij een knecht van één van de boeren uit de omgeving tegen het lijf, maar die verzuimt hem te melden wat zich de avond daarvoor heeft afgespeeld. Jan Hensbroek weet dus niet dat zijn echtgenote en de tuinknecht gevlucht zijn. Hij loopt nietsvermoedend naar het huis, maar alle deuren zijn op slot. De blinden zijn voor de ramen. Als hij een paar maal om het huis heen is gelopen om te zien of er ergens een deur of raam open staat, hoort hij opeens de stem van zijn heer uit het zolderraam. ‘Wie is daar?’ roept Hendrik van Waart. ‘Ik ben het mijn heer’, antwoordt Jan. Daarop roept Hendrik: ‘Waar is de koets met de vier paarden?’ En als Jan antwoordt: ‘Die heb ik niet’, schreeuwt zijn heer hem toe:

‘Loop na de donder toe en zoek je vrouw en als jij dat niet doet sal ik de hont loslaten’, waarop Jan Hensbroek de benen neemt.

Hendrik van Waart is nu alleen in huis. De tuinman en de knecht weten niet wat ze moeten doen. Ze zijn bang dat hun heer de hand aan zichzelf zal slaan. Teneinde raad lopen ze naar Maassluis en waarschuwden Margaretha van Waart, Hendriks zuster.

Margaretha verneemt ‘met leetwesen en droefheyt’ wat zich allemaal afspeelt op ’t Ruyge Huysje. Ze zegt tegen de tuinlieden dat ze even moeten wachten en zoekt twee ‘varensgezellen’ om haar te vergezellen. Het gezelschap gaat naar de Noord Nieuwlandpolder om te zien of ze het huis binnen kunnen komen en Hendrik van Waart voor ongeluk kunnen behoeden. Bij het Ruyge Huysje aangekomen kloppen ze op de deur en als Hendrik van Waart roept: ‘Wie is daar?’ antwoordt een van de zeelui: ‘Wij komen om u te beschermen’.

Dit vind ik een eigenaardig detail. Hendrik van Waart heeft zich in overspannen toestand verschanst in zijn huis. Er klopt aan de deur geklopt. Hendrik vraagt wie daar is. Je zou verwachten dat Margaretha antwoord geeft op deze vraag van haar broer, niet een vreemde zeebonk. Hendrik is ver over zijn toeren. De enige die hem in dergelijke omstandigheden kan kalmeren is zijn zuster, zou je zo denken. Maar nee, zijn zuster laat het woord doen door onbekende zeeman. Is ze misschien in de koets blijven zitten? Is dat misschien de reden dat Hendrik weigert open te doen en roept: ‘Ik heb twee getuigen bij mij, de ene is God, de andere is mijn hont, die sullen mij bewaren’?

Daarop vertrekken zuster Margaretha en de varensgezellen. De tuinman en tuinknecht van Van Waart en de tuinman van Cornets de Groot blijven achter. Door de kier van de keukendeur zien ze de ravage die Hendrik van Waart inmiddels heeft aangericht: ‘een menigte aan stuckende aarde schotels, porselijne borden, vleespotten en een aan stuckende pot met worst’. Ze horen hoe Hendrik van Waart verder gaat met het aan stukken smijten van glas- en aardewerk. Daarna wordt het stil. Als de tuinmannen door de kier loeren, zien ze dat Hendrik op één knie is gaan zitten tussen de scherven en brokken. Hij heeft twee ontblote degens in zijn handen. Een ervan zet hij op zijn borst en hij zegt: ‘Ik sal mijn vermoorden’. Daarop roept Gerrit van Leeuwen: ‘Mijn God mijn heer doet dat niet’.

Dan valt de nacht. De tuinmannen zien hoe Hendrik naar zijn slaapkamer loopt en zich opsluit. Ze forceren de keukendeur en vinden ‘de geheele vloer te leggen met aanstuckende schotels, porselyne borden, flessen’. Vervolgens staan ze geruime tijd te luisteren aan de slaapkamerdeur, maar horen niets. Ze maken zich grote zorgen, lopen buitenom naar het raam van de slaapkamer, maar dat is

met blinden gesloten. Uiteindelijk forceren ze om negen uur 's morgens een van de blinden en een raam van de slaapkamer en dringen de kamer binnen waar ze Hendrik vinden, liggend op zijn bed, 'met twee bloote degens inde hande'. Ze slagen er met veel moeite in hun heer de degens afhandig te maken en ook nog twee messen die hij in zijn broekzak heeft gestopt. Daarna brengen ze Hendrik van Waart naar de keuken, 'om hem te warmen'.

Tenslotte verklaart Jacob Krijgsman nog dat hij 'op zondag den 7 December laatstleden des namiddags omtrent de klokke drie half vier uren te hebben geweest aan het huys van den gemelde jr. Hendrik van waart en binnen gekomen sijnde den voorn. Heer van waart tegen hem deposant na eenige vloeken heeft geseget mijn godt ik ben mijn leven moede de werelt is my te naauw.'

Margaretha

Wat fantastisch dat deze aangrijpende geschiedenis zo nauwkeurig is vastgelegd! Ik kan me geen ander geschrift voor de geest halen waarin de ondergang van een heer van stand van dag tot dag en met aandacht voor de kleinste hartverscheurende details is geboekstaafd. Na het ademloos doorlezen, of liever gezegd ontcijferen van het proces-verbaal, doemt de vraag op die al die tijd op de achtergrond heeft meegelopen, maar zich nu pas aandient. Waarom is deze tragische geschiedenis van Hendrik van Waart eigenlijk vastgelegd? Wie heeft opdracht gegeven tot het opstellen van dit proces-verbaal? Wie heeft de rekening betaald aan notaris Gerrit de Heer, die niet zo maar een notaris is, maar een 'notaris bij de Hove van Holland'?

In elk geval niet de vier ondertekenaars: timmerman Jacob Krijgsman, tuinmannen Gerrit van Leeuwen, Jan Hensbroek en tuinknecht Hendrik Mallenkamp, want die hebben het benul en het geld niet om naar de notaris te stappen en bovendien: wat voor belang zouden ze hebben bij het opstellen van een proces-verbaal? De enige die daar belang bij heeft is Margaretha van Waart. Zij moet opdracht hebben gegeven tot het opstellen van het proces-verbaal, ook al staat dat nergens vermeld. Margaretha moet de vier mannen hebben opgetrommeld en naar het kantoor van de notaris in Maasland hebben vervoerd om ze daar te laten getuigen.

Waarom doet Margaretha dat? Er kan maar een reden zijn en dat is dat zij bewijzen in handen wil krijgen om haar broer onder curatele te laten stellen. En omdat haar broer een puissant rijke Heer is, moet Margaretha een stuk laten opstellen dat klinkt als een klok, een stuk waarvan de bewijskracht onomstotelijk is. Met dat stuk kan ze naar de rechter stappen en zeggen: 'Edelachtbare, mijn broer is niet goed bij zijn hoofd. Het is officieel vastgesteld

in dit proces-verbaal. Iemand moet het beheer over zijn bezittingen overnemen. Ik ben bereid om dat te doen’.

Als je deze aap eenmaal uit de mouw ziet komen, zie je ook dat het proces-verbaal weldoordacht is opgesteld. Eerst wordt aangetoond dat Hendrik van Waart een gevaar is voor anderen en voor zichzelf. Dat is de reden waarom tuinknecht Hendrik Mallenkamp tot in alle details moet vertellen dat zijn Heer zich vergreep aan de vrouw van de tuinman en gedreigd heeft hem ‘te sullen doodsteken’. Dat is de reden waarom vervolgens de beide tuinmannen en de tuinknecht moeten verklaren dat zij ter nauwer nood hebben kunnen voorkomen dat Hendrik van Waart de hand aan zichzelf sloeg. In juridische termen vertaald staat hier: Hendrik van Waart is een gevaar voor zijn omgeving en voor zichzelf.

De tweede opzet van het stuk is om aan te tonen dat Hendrik van Waart in toenemende mate en onherstelbaar gek is geworden. De gebeurtenissen worden zo gerapporteerd dat daaruit een steeds verder toenemende en onomkeerbare krankzinnigheid blijkt. Het begint ermee dat Hendrik na een aantal dagen verdwenen te zijn geweest, op 16 december op blote voeten en gekleed in een ‘japon’ weer opduikt. Vervolgens roept hij vanuit zijn zolderraam gekke dingen als: ‘Waar is de koets met de vier paarden’ en later: ‘Ik heb jullie niet nodig om mij te beschermen, dat doen God en mijn hond wel’. In juridische termen vertaald staat hier: Hendrik van Waart is in korte tijd ontoerekeningsvatbaar geworden. Het is een cumulatief en onomkeerbaar proces. Hendrik kan niet meer voor zijn daden instaan.

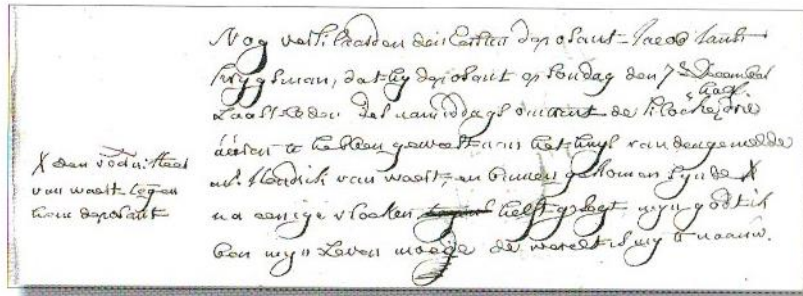
Deze laatste bedoeling wordt uitdrukkelijk genoemd. Aan het begin van het proces-verbaal wordt gemeld dat het de bedoeling is om als ‘waar en waarachtig’ vast te stellen dat Hendrik van Waart ‘niet wel bij zijn verstant is geweest, dat sulks van tijd tot tijd is verergert en toegenomen...’. En dan volgt het geduchte k-woord: ‘Dat de voornoemde zijn kranksinnigheyt van tijd tot tijd al meerder is toegenomen’.

Op 5 januari 1756 wordt Hendrik van Waart door de rechter onder curatele gesteld. Als administrateurs van zijn bezittingen worden aangesteld de heren Theodoris Beels, voormalig burgemeester van Brielle en Cornelis van IJsendoorn, voormalig schepen van Brielle. Als curatoren Jan van Valk, koopman en reder te Maassluis en Margaretha van Waart.

Op tien januari wordt er een inventaris opgesteld van alle bezittingen van Hendrik van Waart. Het is een zeer omvangrijke inventaris, bestaande uit honderd grote, dichtbeschreven bladzijden. De lijst valt in twee delen uiteen: eerst achttien pagina’s met alle onroerende goederen. Dan een lijst van twee en

tachtig pagina's met alle roerende goederen. Het moet de nodige tijd hebben gekost om deze inventaris op te stellen.

Passage uit het proces-verbaal van 23 december 1755:

‘Nog verklaarden den eersten deponant Jacob Jansz. Krijgsman, dat hij deponant op zondag den 7 December laatstleden des namiddags omtrent de klokke drie half vier uuren te hebben geweest aan het huys van den gemelde jr. Hendrik van waart en binnen gekomen sijnde den voorn. Heer van waart tegen hem deponant na eenige vloeken heeft geseget mijn godt ik ben mijn leven moede de werelt is my te naauw.’

Als je bedenkt dat Hendrik in de nacht van vrijdag 19 op zaterdag 20 december 1755 door het lint gaat en de volgende ochtend door zijn personeel wordt ontwapend en in de keuken ‘te warmen’ wordt gezet, dat Margaretha op de daarop volgende dinsdag 23 december, vlak voor de Kerst, alle getuigen optrommelt en naar Maasland brengt om daar verklaringen af te leggen die door notaris De Heer worden vastgelegd in een proces-verbaal, dat ze direct na de feestdagen met behulp van dit proces-verbaal haar broer door de rechter onder curatele laat stellen en vijf dagen daarna de complete inventaris van de bezittingen van haar broer in kaart heeft gebracht, dan is het minste wat je daarover kunt zeggen dat zuster Margaretha en geen gras over heeft laten groeien.

Margaretha laat in het proces-verbaal opnemen dat zij ‘met leetwesen en droefheyt’ kennis neemt van haar broers ontsporing en vervolgens alles in het werk stelt om te voorkomen dat haar broer de hand slaat aan zichzelf. Maar deze pogingen lijken halfslachtig. Als je goed leest, zie je dat Margaretha nergens te bekennen is op het moment dat onbekenden bij haar broer op de deur bonzen en informeren hoe het met hem gaat.

Ik twijfel niet aan de waarheid van de feiten die in de documenten worden gepresenteerd. Hendrik van Waart was labiel. Hij tuimelde de krankzinnigheid in als gevolg van grove intimidatie door zijn buurman. Misschien was dat zonder die intimidatie ook gebeurd, misschien ook niet. Ik twijfel er niet aan dat dit alles klopt. Maar waar ik wel aan twijfel is de goede trouw van zijn zuster Margaretha.

Het venijn zit in de kop

Ik begon mijn verhaal met de prachtige ‘Beschrijvinge van de Heerlykhyd Noord-Nieuland’. In eerste aanleg had ik het stuk goed genoeg gelezen om te zien dat het prachtige beschrijvingen bevatte van het gebied waar op dit moment de huizen van de Balkonwijk worden gebouwd. Na lezing van de andere stukken en de ontdekking van de achtergronden die daarin worden onthuld, vroeg ik me af of ik de Beschrijving wel goed had gelezen en begrepen. Met welke bedoeling is deze Beschrijving gemaakt? Niet omwille van de pittoreske tafereeltjes van de Buysen die op buysjesdag de Maas uitvaren, begeleid door de visservrouwtjes die het visservolkje joelend goede reis wensen en nagezien worden door de patriciër die met zijn ‘vergrootglasen’ de schepen tot in zee kan volgen.

Hugo Cornets de Groot was er de man niet naar om zijn pen vuil te maken aan pittoreske plaatjes. Of liever gezegd hij wilde die plaatjes met alle plezier beschrijven, maar dan met een welbegrepen bedoeling, namelijk om argumenten aan te dragen waarom Noord Nieuwland een Heerlijkheid is met alle daaraan verbonden rechten en privileges. Dat is de reden waarom Cornets zijn stuk ‘Beschrijvinge van de Heerlykhyd Noord-Nieuland’ noemt, met de klemtoon op Heerlijkheid. Ik had in eerste instantie heen gelezen over deze titel en over de eerste vier suffe bladzijden, waarin Cornets in bijna onleesbaar handschrift de geschiedenis van Noord Nieuwland vanaf de middeleeuwen beschrijft. Bij herlezing merk ik dat hij juist in deze vier bladzijden de bedoeling neerlegt die hij met zijn uitgebreide stuk beoogt. Dat is de reden waarom ik aan het eind van mijn verhaal terug moet naar het begin en de Beschrijving opnieuw moet lezen, of liever gezegd, moet transcriberen, dat wil zeggen moeizaam moet ontcijferen en overschrijven wat er staat, want alleen dan vermijd ik dat ik over passages heen lees die de kern van de tragedie raken.

Tijdens het transcriberen wordt de bedoeling van Cornets mij in volle omvang duidelijk. Cornets schrijft zijn stuk om aan te tonen dat hem, Cornets de Groot, alle rechten toekomen van een middeleeuwse feodale leenheer. Hij gaat eenvoudig voorbij aan het feit dat hij leeft in het jaar 1772, waarin openbaar bestuur, rechtspraak en handhaving van de openbare orde een zaak is van de staat der Nederlanden. Hij stelt daar met een ongelofelijke arrogantie zijn rechten als feodaal Heer tegenover.

In de aanhef zegt hij dat het openbaar bestuur, de rechterlijke macht en de handhaving van de openbare orde in het gebied van de polder Noord Nieuwland onder zijn gezag vallen. Hij somt alle landgoederen op die onder de Heerlijkheid ressorteren, waaronder vanzelfsprekend ook het Ruyge Huysje. In deze Heerlijkheid spreekt hij recht. Dat wil zeggen dat alle wetsovertredingen door

hem worden berecht, met als enige uitzondering de berechting van de halsmisdrijven (het ‘hoge recht’), want deze is voorbehouden aan het landelijke Hof van Holland: ‘Allenig is bij hooggeeerde Heer Grave van Holland gereserveert *het hooge gerechte ende niets anders*’.

Cornets heeft de laatste woorden onderstreept om een en ander te benadrukken, dacht ik, maar nu ik de tekst overschrijf, merk ik dat de onderstrepingen citaten zijn uit de ‘giftbrief’ waarin graaf Willem van Holland op 14 september 1409 de Heerlijkheid Noord Nieuwland als leengoed afstond aan Cornets voorvader Jan van Hodepijl. Dat verklaart de archaïsche stijl, spelling en woordgebruik in de onderstreepte gedeelten, een archaïsche stijl die me eerder niet was opgevallen, omdat het achttiende-eeuwse Nederlands van Cornets bijna net zo’n archaïsche indruk op me maakt.

Wat de handhaving van de openbare orde betreft matigt Cornets de Groot zich het recht aan om zelf schouts en schepenen aan te stellen: ‘alle welke privilegiën en preëminentien blijken by de al eerder gemelde giftbrief van den Heer Grave van Holland de d^o 14^e septemb. 1409 zoodat den Heer het regt heeft om alle officianten tot eene ambachtsheerlijkheyd behoorende aan te stellen, als Schout, schepenen, Secretaris, Bode en wat daarbij behoort’.

Wat het beheer van de dijken, sluizen, sloten en grachten, kortom de waterhuishouding betreft, beroept Cornets zich opnieuw op rechten die genoemd worden in de leenbrief van 1409: ‘Bij welke gelegentheyd Graaf Willem by opene brieve van de voorzegde 14 September 1409 aan voornoemde Heer Jan van Hodepijl *gegunst en gegeven heeft macht ende oorlof dezelve uytterlanden te dyken tot eenen koorenlanden zoo groot ende lang als het hem goed duncken soude, en vast te dyken aan den ouden Maasdijk*’. Cornets voorouders hebben dus van graaf Willem het recht gekregen om dijken aan te leggen en zoveel land in te polderen als hun goed dunkt en tevens het recht om lieden aan te stellen die op het onderhoud van dijken, sluizen en grachten zullen toezien: ‘en de magt gegeven *omme een Dykgraave en Drie Heemraden in het voorn. land te stellen en die te eeden*’.

Cornets verklaart zich onafhankelijk van het Hoogheemraadschap Delfland, de absolute autoriteit op het gebied van de waterhuishouding. Zijn conclusie luidt dan ook: ‘zoodat deze Heerlyckheyd niet alleen volkome Regt van ambagtsheerlijkheyd heeft, maar daar en boven den Dykgraaf en Heemraden af en aanstelt, sonder in eenige manier aan De Weledele Heer Dykgraaf en Hoogheemraden van Delftland geadsubjecteert te sijn’.

Cornets herinnert eraan dat het ‘Regt van de jagt’ en de ‘visscherij’ en het ‘regt van door of overpat’ eveneens tot zijn privileges behoren. Tenslotte meldt hij dat

hij belastingen, de zogenaamde tienden, zal heffen op alle gewassen die op de Noord Nieuwlandpolder worden verbouwd: ‘De Thienden van alle veltgewassen als ook de krytende thienden, plegen voortydig door de Heere van Noord Nieuwlandt gepossedeert te worden’. Ook verderop in zijn beschrijving herinnert hij aan ‘..de Tienden voor diensten waarvoor hy [de inwoner van de Heerlijkheid] sjaarlyks voor ydere morgen dat besayt word betalen moet glds’.

Hij sluit zijn vier pagina’s durende onafhankelijkheidsverklaring af met een conclusie dat er in het genoemde gebied maar één man de scepter zwaait: ‘deze geheele Heerlykheyd met alle haare Regten en Privilegien int geheel toebehoorende aan den Weledelgebore Heere Jonkheer Hugo Cornets de Groot, oud Raad in de Vroedschap der stad Rotterdam, en President Borgemeester der gemelde stad, gecommitteerde tot de Directie van slands generale Posterijen’, enzovoorts enzovoorts.

Cornets heeft maar één doel voor ogen en dat is om voor zichzelf de status op te eisen van een feodale leenheer, met een bijna onbeperkte macht over de inwoners van ‘zijn’ heerlijkheid. Hij behandelt ze als leenmannen die hem trouw, onderdanigheid en belasting verschuldigd zijn.

Het Ruyge Huysje wordt in februari 1756 voor 36.000 gulden verkocht aan de heer Jacob Roest, burgemeester van Brielle. Als Roest in 1769 overlijdt, komt het landgoed voor slechts 25.000 gulden in handen van Hugo Cornets de Groot. Tot zijn dood in 1777 heerst Cornets als een baron over de Heerlijkheid Noord Nieuwland.

En Hendrik? Na het proces-verbaal van 23 december 1755 verdwijnt hij van het toneel. Zijn naam wordt voor het laatst vermeld in de inventaris die begin januari 1756 wordt gemaakt van de inboedel van de ‘Weled. gestr. Heer Hendrik van Waart, oud schepen der stad Edam, synde althans [lees: op dit moment] judispoost en getroubeleert in de harsene’. ‘Getroubeleert in de harsene’ lijkt me duidelijk. Het woord judispoost ken ik niet, maar ik veronderstel dat daarmee wordt bedoeld dat Hendrik van Waart ter beschikking is gesteld van door de rechtbank aangestelde curatoren.

Margaretha van Waart heeft haar broer naar alle waarschijnlijkheid ondergebracht in een inrichting voor krankzinnigen, in die tijd ‘dolhuis’ geheten, of misschien in een ‘beterhuis’, bedoeld voor de iets minder zware gevallen. De dames en heren van stand werden natuurlijk niet tussen de gewone gekken gezet, vooral niet in de dolhuizen die vrij toegankelijk waren voor het grote publiek dat zich vrolijk zou maken over een aan lager wal geraakte Heer van Stand. De familie van een krankzinnige edelman kon zich dat niet veroorloven.

De dolhuizen hadden dan ook aparte afdelingen voor adellijke en rijke patiënten. Ook de beterhuizen kwamen in aanmerking, want die waren niet voor het publiek toegankelijk. De familie Van Waart zal erop hebben toegezien dat Hendrik werd opgeborgen op een plaats waar hij voor niemand te bereiken was. Als ik me voorstel hoe Hendrik zijn laatste levensjaren heeft gesleten zie ik voor mijn geest zo'n goed onderhouden en discreet in het achterhuis van een dolhuis verborgen afdeling voor welgestelde krankzinnigen, waar Hendrik scheldend door de tuin loopt, al dan niet in toom gehouden door een dwangbuis.

In het begin van de negentiende eeuw wordt het gebied van Noord Nieuwland getroffen door zware overstromingen. De dijken breken door, de plantages, Franse tuinen en boomgaarden met 'exquize vrugtenboomen' worden verwoest. De buitenplaats, of wat ervan over is, wordt verkocht. Het Ruyge Huysje wordt afgebroken. Het gebied krijgt zijn oorspronkelijke bestemming van 'koorenland' en weidegebied terug. Op de plaats van het buitenhuis Noord Nieuwland wordt een boerderij gebouwd. De herinnering aan de Heerlijkheid verbleekt en daarmee ook van de tragedie die er zich afspeelde.